

© Hover-Cam in opdracht van Agentschap voor Natuur en Bos

HET ZWIN

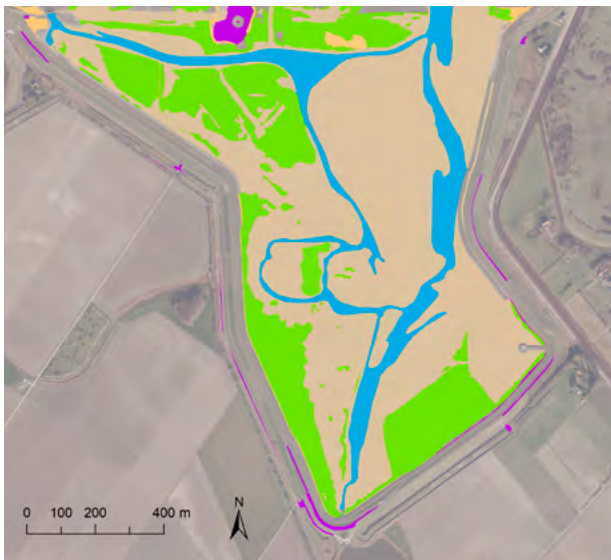
5 jaar na de uitbreiding

Hannah Van Nieuwenhuysse¹, Arnout Zwaenepoel² & Wouter Faveyts³

We schrijven 4 februari 2019. Een historisch moment voor het Zwin. Tachtig jaar na de bescherming als landschap vanwege de hoge natuurwaarden, veert het Zwin terug op in haar volle glorie. Een laatste kraanschip doorbreekt die dag de 147 jaar oude Internationale Dijk, na drie jaren terreinwerk. Sindsdien omzoomt een bredere, 'Nieuwe Internationale Dijk' 120ha extra natuur vol getijdendynamiek en natuurpracht. Wandel- en fietspaden, voorzien van kijkpunten, laten alle bezoekers genieten van dit schouwspel. Het Zwin Natuur Park en het onbemande onthaalpunt in Cadzand-Bad vormen de twee onthaalpoorten voor het gebied.

Doel van de grote ingreep was om de tanende natuurwaarden terug op te krikken. Maar hoe staat het nu met de natuurwaarden in dit nieuwe Zwin, vijf jaar na datum?

1 Agentschap voor Natuur en Bos / 2 West-Vlaamse Intercommunale / 3 Zwin Natuurpark

Kaart van de schorren-ontwikkeling in de uitbreiding van het Zwin ©INBO en WVI in opdracht van Agentschap voor Natuur en Bos.

Legende

- Water
- Kaal slik
- Zeekraal/schorrenkruid
- Storingsvegetatie
- Grasruigte
- Antropogeen

De doorbraak voor de natuur in het Zwin is het resultaat van de krachtenbundeling van Vlaamse en Nederlandse overheden sinds het idee eind jaren 1980 is ontstaan. Door de verzanding van het Zwin kon zeewater steeds moeilijker het gebied binnendringen, waardoor de slikken en schorren het zwaar te verduren kregen. Zeldzame planten en dieren verdwenen of kregen het moeilijk en de aantrekkingskracht van het gebied voor vogels nam zienderogen af.

In 2009 beslisten de Vlaamse Regering en Nederlandse regering om de uitbreiding van het Zwin te realiseren en zo de verzanding structureel aan te pakken. Tegelijk zetten deze overheden in op een betere bescherming tegen overstromingen uit zee, op extra natuur, op een hogere beleving en ook op een verbeterde waterhuishouding van de aanpalende polders. De trekkers van de Zwin-uitbreiding waren aan Vlaamse zijde het Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust en het Agentschap voor Natuur en Bos van de Vlaamse overheid. Aan Nederlandse zijde was de Provincie Zeeland toonaangevend.

De Zwinuitbreiding is ontzettend belangrijk om de Europese natuurdoelen in Nederland maar vooral in Vlaanderen te realiseren. Alle partners zetten daarom ook sterk in op een degelijke grensoverschrijdende ecologische monitoring van de doelstellingen.

VERJONGINGSKUR BOEKT EERSTE RESULTATEN

Vóór de uitbreiding van het Zwin was er een aanzienlijke terugval in verschillende belangrijke schorvegetatietypes. Zo halveerde tussen 2006 en 2023 de oppervlakte pioniersvegetaties met Zeekraal en Klein Schorrenkruid. Ook Engels Slijkgras nam sterk af. Het grootste deel van deze pioniersbegroeiing was door natuurlijke successie naar een gesloten schorvegetatie of grasruigte

geëvolueerd, een minder wenselijk want minder uniek type landschap.

Met de Zwinuitbreiding ontstond echter een substantiële oppervlakte waar zich opnieuw vanuit kaal slik pioniersvegetatie kon ontwikkelen. De vegetatie van de lage schorre, inclusief de begroeiing met Gewoon Kweldergras bleef ongeveer gelijk in oppervlakte. Die gedomineerd door Gewone Zoutmelde ging sterk, die met Zeekweek licht achteruit. De combinatie van Zeekweek met schorrenvegetatie nam dan weer opvallend toe. De afname van een dominante Zeekweekvegetatie is een goede zaak voor een meer diverse schorplantengemeenschap.

De evoluties in het oude gedeelte van het Zwin zijn complex. Dat is te wijten aan het samenspel van factoren zoals verzanding, de instroom van zout water, begrazing, natuurherstelmaatregelen als afplaggen en klimaatverandering. Wetenschappers volgen deze evoluties op in zogenaamde transecten. In deze lijnvormige stroken van 20 tot 100 m lang, afgebakend met paaltjes, bekijken ze jaarlijks de vegetatie in vierkanten van 2 x 2 m².

Direct na de doorsteek van de oude dijk oogde het 'Nieuwe Zwin' nog volledig onbegroeid. In combinatie met het binnendringende zeewater, ontstond snel een slikkegebied. De logische evolutie van slik naar schorrenvegetatie in delen van de uitbreiding liet niet lang op zich wachten. In de zomer van 2020, iets meer dan een jaar na de totstandkoming, was reeds de helft van de proefvlakken in min of meerdere mate begroeid. In de zomer van 2021 was dat al in 75% van de proefvlakken het geval. Dat cijfer steeg verder in 2022 en 2023. Ook de bedekking van de soorten nam geleidelijk toe van 8% (2020) naar 29% (2023). De allereerste en belangrijkste planten in de Zwinuitbreiding zijn Zeekraal, Klein Schorrenkruid en Gewoon Kweldergras. Daarnaast namen de onderzoekers nog andere soorten waar, vooral van planten die iets later

verschijnen in het natuurlijk vormingsproces. We hebben het dan over Engels Slijkgras, Gerande Schijnspurrie, Gewone Zoutmelde, Lamsoor, Schorrenzoutgras, Zeeaster, Zeeweegbree en Zilte Schijnspurrie. Ook wier-soorten zoals Purperwier, Vaucheria en Zeesla waren van de partij. Kustmelde, Melkkruid, Riet, Spiesmelde en Heen verschenen vooral nabij de voet van de zeedijk.

Momenteel is Zeekraal nog altijd de belangrijkste soort in de Zwinuitbreiding, op de voet gevolgd door Kleine Schorrenkruid. Gewoon Kweldergras is de derde in het rijtje en vermoedelijk zal die soort in de komende jaren nog sterk aan belang winnen. Die drie soorten behoren tot een belangrijk Europees habitattypen beschermd in het kader van de EU Habitatrichtlijn. Voor alle andere soorten is het wellicht nog een aantal jaartjes te vroeg vooraleer die zich massaal gaan vestigen. De lage schorresorten zijn wel al zeer beperkt aanwezig, maar kunnen voorlopig nog geen echte lage schorvegetatie genoemd worden.

Er zijn overigens aanzienlijke verschillen waar te nemen tussen de Nederlandse en de Belgische zijde. Aan de Nederlandse zijde heerst meer dynamiek door de asymmetrische positie van de hoofdgeulen. Die veroorzaakt hoge stroomsnelheden en zandafzetting waardoor planten het moeilijker hebben om zich te vestigen.

BROEDVOGELS – ALSNOG EEN WISSELEND SUCCES

De dagelijkse getijdenwerking zorgt ervoor dat zeewater het grootste deel van de Zwinuitbreiding heel regelmatig overspoelt. Daardoor kunnen vogels dit gebied slechts

In sommige jaren broeden er een of enkele paren van de zeldzame Dwergsterne op de hogergelegen eilandjes van de Zwinuitbreiding. In 2022 waren dat zelfs 66 broedparen, het op één na hoogste aantal ooit in het Zwin vastgesteld. © Wouter Faveyts

Sinds zijn uitbreiding heeft het Zwin een grote waarde voor doortrekkende en overwinterende steltlopers, waaronder de Tureluur. Die worden aangetrokken tot de enorme hoeveelheid ongewervelde prooidieren in de slikken. © Wouter Faveyts

in beperkte mate als broedplaats gebruiken. Op enkele hoger gelegen eilandjes nestelen jaarlijks wel enkele paren Scholekster en Kleine Plevier. En in sommige jaren broeden er ook een of enkele paren van de zeldzame Dwergstern. De waarde van de Zwinuitbreiding voor broedvogels is echter groter dan alleen voor dit gebied zelf. Sinds het ontstaan van de uitbreiding is de waterdynamiek ook in de oude Zwinvlakte, die aansluit bij de uitbreiding, sterk toegenomen. Die dynamiek is essentieel om aantrekkelijke broedplaatsen voor zogenaamde 'kustbroedvogels' in stand te houden. De naam 'kustbroedvogels' verenigt een aantal soorten die gebaat zijn bij zeer open terreinen met nauwelijks of geen vegetatie, typisch voor de kustzone. Het gaat om verschillende soorten meeuwen, sterns en steltlopers die in dergelijke terreinen op de grond broeden, vaak in dichte kolonies. Er zijn maar heel weinig plekken langs de Belgische kust waar kustbroedvogels voor nageslacht kunnen zorgen. In de grote waterplas in de Zwinvlakte zijn een aantal broedeilandjes specifiek voor deze vogels gecreëerd. Aanvankelijk kenden die een groot succes, met tot ruim 1500 broedparen van diverse soorten. Recent daalden de aantallen echter door verschillende factoren. Toenemende begroeiing met vegetatie deed de oppervlakte geschikt broedhabitat afnemen, een proces dat het Agentschap voor Natuur en Bos afremt met beheerwerkzaamheden. Predatie door vossen gooide in 2020 en 2021 even roet in het eten maar kon ook succesvol gecounterd worden. En dan was er nog vogelgriep die met name in 2022 en 2023 voor grote aantallen slachtoffers zorgde onder meeuwen en sterns.

De kleine meeuwensoorten Kokmeeuw en Zwartkopmeeuw kwamen de voorbije jaren in wisselende aantallen tot broeden. De laatste paar jaar lijken beide soorten helaas te verdwijnen uit het Zwin. Dat heeft vermoedelijk vooral te maken met de grote aantrekkingskracht van het recent nieuw aangelegde gebied (met nog meer broedeilanden) Waterdunen, net over de Nederlandse grens in Breskens. Daarnaast zorgden verschillende zeer droge lentes in recente jaren wellicht voor een voedseltekort. In de broedtijd zijn regenwormen voor deze kleine meeuwensoorten een belangrijke voedselbron en bij aanhoudende droogte valt die bron grotendeels weg. De sternensoorten hielden aanvankelijk beter stand, met in 2022 zelfs 66 broedparen van Dwergstern, het op één na hoogste aantal ooit in het Zwin vastgesteld. In 2024 en 2025 kregen echter ook Dwergstern en Visdief het moeilijk, net als Kluut. Door het dynamische karakter van hun broedplaatsen zijn kustbroedvogelpopulaties in regel onderhevig aan stevige aantalsschommelingen, maar de recente gevolgen van klimaatverandering, vogelgriep en de biodiversiteitscrisis hebben de uitdagingen voor deze groep er zeker niet kleiner op gemaakt.

MOOIE AANTALLEN DOORTREKKENDE EN OVERWINTERENDE WATERVOGELS

De meest opvallende positieve ontwikkeling als gevolg van de Zwinuitbreiding, naast het ontstaan van een grote oppervlakte waardevol schor, zijn de aanzienlijke aantallen watervogels die van het gebied

gebruik maken buiten het broedseizoen. Voor ganzen, eenden, steltlopers en meeuwen is de ruime oppervlakte slikken en schorren een waar eldorado. Ze vinden er veel voedsel, maar het is ook een rust- en slaapgebied. Dankzij de uitbreiding heeft het Zwin zich op enkele jaren tijd op de kaart gezet als een van de belangrijkste watervogelgebieden langs de Belgische kust.

Bergeenden zijn een groot deel van het jaar een opvallende verschijning. Vooral in de winter lopen de aantallen op, tot 350-400 vogels, een duidelijke toename sinds de uitbreiding tot stand kwam. Ook andere eendensoorten kregen een duidelijke aantalsboost. In de eerste plaats komen die af op grote aantallen ongewervelde prooien in de slikken (zoals wormpjes, schelpjes, slakjes). Maar ook plantenzaden in de nieuw ontstane schorren zijn een belangrijke voedselbron. Dit trekt vele honderden Wilde Eenden, Smienten, Pijlstaarten en Wintertalingen aan.

Nog een bijzondere waarde van de Zwinuitbreiding voor grote aantallen watervogels is het gebruik als slaapplek. Veel vogels die 's winters overdag voedsel zoeken in de wijde omgeving gebruiken de uitbreiding als een veilige haven om de nacht door te brengen. Tot meerdere duizenden ganzen van verschillende soorten, honderden Wulpen en tot ruim 10.000 meeuwen komen er bij momenten slapen. De aankomst van al die vogels op een rustige winteravond is een prachtig spektakel!

Dé soortgroep waarvoor de Zwinuitbreiding de grootste waarde heeft zijn echter doortrekkende en overwinterende steltlopers.

Ontwikkelde schorrevegetatie in de uitbreiding © Arnout Zwaenepoel.

Voor de totstandkoming van de uitbreiding was de waarde van het Zwin voor steltlopers sterk afgenomen. Die negatieve trend is nu helemaal omgebogen. In recente jaren verbleven heel regelmatig tot ruim 5000 steltlopers tegelijk in het gebied. Dat is vrij uniek naar Belgische normen. Een van de soorten die het meest heeft geprofiteerd is Tureluur. Wintertellingen die teruggaan tot in de jaren 1980 toonden maximaal een honderdtal exemplaren. Tegenwoordig zit de winterpopulatie steevast op minimaal 300-400 Tureluurs. Tijdens de voorjaarstrek zijn zelfs al tot meer dan 1000 Tureluurs geteld. Maar ook Bontbekplevier en Bonte Strandloper zijn door de uitbreiding heel sterk toegenomen, met jaarlijkse aantalspieken van ruim 1000 exemplaren. Dat zo'n grote aantallen steltlopers dagelijks voedsel vinden in de uitbreiding is alleen maar mogelijk omdat de slikken ontzettend grote hoeveelheden ongewerveld voedsel bevatten.

Samengevat: het Zwin is door de Zwinuitbreiding weer een belangrijke stapsteen als rust- en overwinteringsgebied voor grote aantallen trekkende watervogels. Dergelijke stapstenen zijn onmisbaar voor trekvogels die enorme reizen ondernemen tussen broedgebieden en overwinteringsgebieden.

VAN ONGEWERVELD LEVEN TOT ZEEHONDEN

Het dynamische milieu van de Zwinuitbreiding zorgt ervoor dat dit gebied een plek is voor bijzondere organismen, aangepast aan extreme leefomstandigheden.

Grote dieren zoals vogels kunnen zich vlot verplaatsen wanneer de omstandigheden hen daartoe dwingen. Kleine, minder mobiele diertjes kunnen dat niet. Daardoor zijn slik- en schorgebieden zoals de Zwinuitbreiding vooral weggelegd voor specialisten.

Spinnen zijn zo'n bijzondere soortengroep. Recent onderzoek toont dat in de Zwinuitbreiding 56 soorten spinnen voorkomen. Veel daarvan zijn zeldzaam of in meer of mindere mate bedreigd in Vlaanderen. Die preciaire status hangt samen met hun voorkomen in het zeldzame slik- en schorhabitat. De Schorrenwolfspin, de talrijkst vastgestelde spinnensoort in het onderzoek, is zelfs met uitsterven bedreigd in Vlaanderen! De kolonisatie van verschillende

delen van de Zwinuitbreiding door deze soort bewijst dat de Zwinuitbreiding voor unieke soorten van slikken en schorren een schot in de roos is.

Nog een markante soortengroep die duidelijk heeft geprofiteerd van de totstandkoming van de Zwinuitbreiding zijn loopkevers. Bijna de helft van de 50 soorten loopkevers aangekomen in de uitbreiding heeft een zeldzame of bedreigde status. Iets wat ook geldt voor vier van de vijf vaakst vastgestelde soorten.

Verder is op enkele jaren tijd in de slikvlakten van de Zwinuitbreiding een rijke en gevarieerde bodemfauna tot ontwikkeling gekomen. Deze slakken, schelpjes en wormen zijn belangrijk voedsel voor grote aantallen eenden en steltlopers.

En misschien wel de meest aaibare nieuwkomers in de Zwinuitbreiding zijn Gewone zeehonden. Het gebied heeft zich op enkele jaren tijd ontwikkeld tot een rustgebied voor een kleine maar groeiende groep van die soort.

CONCLUSIE: NATUUR-ONTWIKKELING WERKT!

Dat blijkt nog maar eens uit de resultaten vijf jaar na het ontstaan van de Zwinuitbreiding. Het gebied kende een forse toename van de oppervlakte waardevolle natuur in het Zwin. En, de uitbreiding heeft ook aanzienlijk bijgedragen aan het herstel en de verbetering van de natuurwaarde van de hele Zwinvlakte.

Meer lezen? Dat kan! Het natuurherstel in het Zwin in de periode 2011-2023 is uitvoerig beschreven in een lijvig rapport: www.natuurenbos.be/projecten/zwin-verandering.

METAMORPHOSIS STUDIUM ALGAE →

Kunst en wetenschap gaan hand in hand. Dat onderstrepen we op het VLIZ. Beiden dienen met een open blik naar de wereld te kijken, vanuit een onbevangenheid, een nieuwsgierigheid, met de intrinsieke gedrevenheid om anderen, buitenstaanders mee te nemen in de fascinatie voor wat de kunstenaar, de wetenschapper wil ontdekken, tonen, vertellen. Dit werkt versterkend, zo kan meerwaarde gecreëerd worden.

Wim Opbrouck, omarmt dit alles, als bezieler én kapitein van het IOBZ, creatieve duizendpoot, liefhebber van de zee, ondernemer én geëngageerde wereldburger. Daarom vroegen we hem of hij iets wou creëren voor het laatste nummer van De Grote Rede. Het resulteerde in een imaginair herbarium, een metamorphosis studium algae opgedragen aan alle liefhebbers en onderzoekers der zeeën. We haalden twee tekeningen uit het herbarium en maakten er een centerfold van. Zo kun je het voorzichtig uit dit magazine halen en het een bijzonder plekje in je huis geven. Als een herinnering aan de verwonderlijke fascinatie die De Grote Rede je bood voor het zeeonderzoek.

Existing only in the imagination.

↑

~~Flora van de Noord-Traakt en Belgische~~ Imaginary
Zeebieren. SEAWEEEDS
Collector Win
Opbroeck
2006

DE STUDIE DER WIEREN

De studie der wieren
L. Rabenhorst. Flora europaea
algarum aquae dulcis
et submarinae.

sect I en II.
Lipinae, 1865

collecta Wm Ophryns
2.25

